

Key words: young children, aesthetic development. System of preschool aesthetic education, the 40-80th of XX century.

Рагозіна В. В. – кандидат педагогічних наук, докторант Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна). E-mail: vlavian@ukr.net

Ragozina V. V. – Ph.D., Doctoral Candidate of the Institute of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. E-mail: vlavian@ukr.net

Рецензент – завідувач лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України О. Д. Райпольська

Reviewer – Head of the Laboratory of Preschool Education of the Institute of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine O. D. Raypol's'ka

УДК 378. 011. 3 – 051: 159

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Е. В. Рамзані

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення поняття „психологічна компетентність”. Порушено питання професійної психологічної підготовки майбутніх педагогів. Представлено характеристики основних компонентів структури психологічної компетентності. Змістовно психологічна компетентність представлена у вигляді сукупності блоків. Зроблено висновок, що психологічна компетентність є однією з основних складових педагогічної діяльності, входить до структури загальних педагогічних здібностей, передбачає відмову від прямого копіювання чужого досвіду, норм, традицій, зразків, стереотипів, установок.

Ключові слова: компетентність вчителя, компоненти психологічної компетентності, блоки психологічної компетентності.

Сучасна школа переживає серйозну кризу, подолання якої багато в чому пов'язане з психологічними факторами. Особливі вимоги до

організації процесу цілісної психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя зумовлені необхідністю реалізації провідних принципів Болонського процесу, спрямованих на забезпечення самостійності й творчої активності студентської молоді, гуманізації, професійну глибину і досконалість становлення майбутнього фахівця, впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес ВНЗ.

Одним з провідних завдань розвитку освіти в наш час є гуманізація навчально-виховного процесу. В умовах гуманізації освітньої системи виникла необхідність зміни діяльності вчителя, його установок, позицій. Рішення проблеми професіоналізму вчителів пов'язане з питаннями вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, насамперед підвищення психологічної компетентності вчителя.

Мета цієї розвідки – розгляд сучасних підходів до визначення поняття „психологічна компетентність” і характеристики її основних компонентів.

Сучасна освітня ситуація характеризується відкритістю психологічної теорії і практики, загальною психологізацією педагогічної реальності, розширенням суб'єктної представленості вчителя й учня в педагогічній взаємодії. Закономірно виникає ряд психологічних досліджень, що розглядають проблеми специфіки педагогічної діяльності в сучасних умовах, окремі питання психологічної компетентності вчителя (О. Алферов, В. Кан-Калик, Ю. Кулюткін, А. Орлов, Л. Регуш, Г. Сухобська), різні аспекти професійної психологічної підготовки фахівця у педагогічному ВНЗ (Е. Ісаєв, А. Петровський, А. Щербаков).

В історії педагогіки багато видатних мислителів зверталися до питань психологічної підготовки вчителя. Так, К. Ушинський багатосторонньо і ґрунтовно розробляв теорію і практику психологічної підготовки педагогів. Концептуальні основи психологічної підготовки педагогів розробляв С. Рубінштейн. Г. Мюнстерберг, обговорюючи питання про використання психологічного знання в практичній діяльності педагога, писав: „Знати факти з галузі психології в тій формі, як вони викладаються у посібниках, і застосовувати їх до певних хлопчиків та дівчаток у певній школі і на певному уроці – це дві абсолютно різні речі” [5, с.88]. Ще в 1926 р. Л. Виготський указував, що

ця прикладна галузь психології поки „позбавлена необхідного основного принципу, здатного до уривчастих фактичних відомостей, якими вона користувалася” [3, с. 320].

В останні роки проблема психологічної компетентності вчителя привертає все більше увагу дослідників і практиків. У роботах ряду дослідників простежується тенденція до інтеграції психологічної компетентності з педагогічною, або до „поглинання” першої „надрами” останньої (М. Лук’янова, Л. Мітіна, Є. Попова та ін.) [4, с. 56;].

Психологічна компетентність стала предметом вивчення цілого ряду вчених (А. Алфьоров, І. Демідова, В. Дружинін, Н. Яковлева та ін.).

М. Холодна зазначає: „Компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності”. Завдання розвитку компетентності – не просто більше і краще знати людину, а включення цих знань у „психологічну практику” життя [6, с. 369].

А. Алфьоров включає в поняття професійної психологічної компетентності вчителя: сукупність знань, умінь і навичок з психології; чіткість позиції щодо ролі психології в професійній діяльності вчителя; вміння використовувати психологічні знання в роботі з учнями; вміння бачити за поведінкою дитини стан її душі, рівень розвитку її пізнавальних процесів, емоційної, вольової сфер, рис характеру; здатність орієнтуватися, оцінювати психологічну ситуацію у стосунках з дитиною або колективом дітей та обирати раціональний спосіб спілкування; педагогічно грамотно протягом довгого часу впливати на психіку дитини для її гармонійного розвитку [2, с. 116].

Аналіз теоретичних робіт у галузі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя і сучасних підходів до визначення поняття „психологічна компетентність” дозволяє зробити такі висновки:

1. *Психологічна компетентність* необхідна фахівцям сфери „людина-людина”, до яких належить і вчитель. Це впливає з того, що представники професій типу „людина-людина” практично постійно включені в процес міжособистісного спілкування, для успішного перебігу якого об’єктивно необхідним є істинне знання особливостей внутрішнього світу партнера по спілкуванню, а також вибудовування адекватної ним лінії поведінки.

2. Психологічна компетентність – це своєрідний психологічний особистісний інструмент фахівця, що забезпечує ефективне виконання його професійної діяльності.

3. Психологічна компетентність є частиною психологічної культури фахівця сфери „людина-людина” і елементом його професіоналізму.

4. Психологічна компетентність завжди опосередкована змістом діяльності фахівця.

5. Розвиток психологічної компетентності особистості може відбуватися як стихійно, так і в процесі спеціального навчання. Тому останнє доцільно включати в професійну підготовку працівників сфери „людина- людина”.

У психологічній компетентності вчителя можна виділити два блоки: інтелектуальний (когнітивний) і практичний (дієвий).

Порівняльний аналіз теоретичних досліджень і практики дає можливість виділити в структурі психологічної компетентності такі компоненти:

➤ **КОГНІТИВНИЙ** (система наукових психологічних знань про людину і соціальну взаємодію людей, система адекватних уявлень про свій внутрішній психічний світ і особистісно-індивідуальні якості, розвинений соціальний інтелект, креативність, схильність до соціальної творчості);

➤ **РЕФЛЕКСИВНО-ПЕРЦЕПТИВНИЙ** (спостережливість, уважність до людей, психологічна проникливість, вміння адекватно сприймати самого себе, прогностичні здібності, здібності до ідентифікації);

➤ **АФЕКТИВНИЙ** (чуйність до людей, розвинута емпатія і вміння співчувати, багатство і дієвість переживань, емоційна стабільність, чуйність, доброзичливість, почуття власної гідності, почуття гумору);

➤ **ВОЛЬОВИЙ** (здатність протистояти зовнішньому тиску, здатність придушити негативні емоційні впливи і сильні переживання, здатність не допускати зривів діяльності при значних психічних і фізичних навантаженнях, самоконтроль, витримка, наполегливість у затвердженні моральних цінностей і відстоюванні моральних принципів, надійність);

➤ **КОМУНІКАТИВНИЙ** (вміння спілкуватися з різними людьми, адекватно приймати і передавати інформацію, вміння будувати і

висловлювати свої думки логічно, доказово і зрозуміло, мовленнєва культура);

➤ **регулятивний** (адаптивність, довільна саморегуляція поведінки і діяльності, володіння собою, вміння керувати своїми психічними станами і інтелектом, моральна саморегуляція);

➤ **ціннісно-смісловий** (соціальні норми, цінності, інтерес до людей, толерантність, гуманність, порядність, справедливість, відповідальність, моральність, самоповага).

Психологічна компетентність учителя являє собою своєрідний особистісний інструмент, що дозволяє ефективно вирішувати різні психологічні завдання, що виникають у педагогічному процесі.

Психологічна компетентність учителя змістовно може бути представлена у вигляді сукупності блоків:

1. „Я в контексті професії” (тут майбутньому педагогу необхідно освоїти психологічну інформацію, що описує індивідуально-психологічну своєрідність людини, і навчитися співвідносити свою індивідуальність за змістом образу ідеального професіонала. Це порівняння має носити рефлексивний характер, що стає можливим завдяки розвитку самодіагностики, самопізнання, самотворчості в різних видах навчальних занять, побудованих за принципами методів активного навчання.

2. „Я – учень як суб’єкт освіти”, тут професійне збагачення майбутнього фахівця відбувається шляхом присвоєння соціально-психологічних знань про закони і закономірності розвитку учня, комунікативного, інтерактивного і соціально-перцептивного рівня взаємодії в педагогічному процесі та розширення індивідуального досвіду побудови конструктивної взаємодії. Найбільш ефективним способом формування аналізованого блоку є розширене залучення соціально-психологічного тренінгу як форми організації навчальної діяльності при реалізації освітньої програми в педагогічному вузі.

3. „Я – навчальний предмет”. На рівні цього блоку розвиток відбувається шляхом збагачення когнітивної сфери вчителя способами вирішення творчих професійних завдань, спрямованих на конструювання творчий потенціал учнів систем презентації навчальної інформації та актуалізуючих психологічні механізми, що забезпечують самостійну творчу діяльність учнів з освоєння навчального предмета. У процесі професійної підготовки фахівця розвиток цього блоку

досягається завдяки насиченню змісту освіти творчими завданнями психолого-методичного характеру, в яких інтегрується знання психологічних закономірностей пізнання і методика викладання конкретного предмета.

Психологічна компетентність є однією з основних складових педагогічної діяльності, а також входить у структуру загальних педагогічних здібностей. Випусник педагогічного вузу повинен володіти таким рівнем психологічної компетентності, який забезпечував би побудову педагогічної взаємодії, що реалізує не тільки передачу певного змісту від учителя до учня, але і їх спільне особистісне зростання і розвиток.

У процесі вивчення психології майбутній учитель надає єдиний характер своїх дій. Це виступає проявом „особливої інтегративної здібності особистості” (А. Абульханова-Славська) [1, с. 21]. Вивчення психологічних дисциплін набуває для студента особистісного змісту залежно від того, в якій суб’єктивно значущій діяльності або системі діяльностей інтегровані здобуті психологічні знання.

Порівняльний аналіз теоретичних досліджень і практики дає можливість виділити таке: психологічна компетентність визначається як система знань, умінь і навичок, які забезпечують майбутньому фахівцю не тільки загальнопсихологічну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, вміння керувати своїм психічним станом, сукупність психологічних знань і умінь, а також певних особистісних якостей, які дозволяють ефективно здійснювати професійну діяльність. Це професійно значуще особистісне утворення, яке виникає на основі синтезу теоретичних і практичних психологічних знань, умінь, навичок і забезпечує готовність і можливість фахівця психологічно мислити і діяти в навчально-пізнавальній, імітаційно-модельованій і реальній професійно-педагогічній діяльності.

Психологічна компетентність передбачає використання власного досвіду, суспільно-історичного досвіду і досвіду інших людей. Водночас компетентність передбачає відмову від прямого копіювання чужого досвіду, норм, традицій, зразків, свободи від стереотипів, установок.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 229 с. Опыт и проблемы повышения психологической компетентности учителя / А.Д.

2. Алферов А. Д. Опыт и проблемы повышения психологической компетентности учителя / А. Д. Алферов // Вопросы психологии. – 1990. – № 4. – С. 116 – 120.
3. Выготский Л. С. Психология и учитель / Л. С. Выготский // Педагогическая психология. – М.: Педагогика, 1996. – С. 317–358.
4. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя / М. И. Лукьянова // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56–61.
5. Мюнстерберг Г. Психология и учитель / Пер. с англ. – 3-е изд., испр. – М.: Совершенство, 1997. – 316 с.
6. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – М. – Томск: Барс; Изд-во Том. ун-та, 1997. – 392 с.

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Э. В. Рамзани

В статье рассмотрены современные подходы к определению понятия «психологическая компетентность». Затронуты вопросы профессиональной психологической подготовки будущих педагогов. Представлены характеристики основных компонентов структуры психологической компетентности. Содержательно психологическая компетентность представлена в виде совокупности блоков. Сделан вывод, что психологическая компетентность является одной из основных составляющих педагогической деятельности, входит в структуру общих педагогических способностей, предусматривает отказ от прямого копирования чужого опыта, норм, традиций, образцов, стереотипов, установок.

Ключевые слова: компетентность учителя, компоненты психологической компетентности, блоки психологической компетентности.

THE ESSENCE OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF A TEACHER

E. V. Ramzani

The article concerns modern methods of psychological competence. The issues on professional pedagogical preparation of future pedagogues are touched upon. Psychological competence is well presented in the whole set of blocks. Psychological competence is concluded to be one of the key components of pedagogical activity and is a part of a structure of general pedagogical capabilities. It presupposes rejection of direct copying of other people's experience, norms and traditions, patterns, stereotypes and guidelines.

Key words: competence of a teacher, components of psychological competence, blocks of psychological competence.

Рамзані Е. В. – старший викладач кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Луганськ, Україна). Е – mail: e.ramzani@mail.ru

Ramzani E. V. – Senior Lecturer of the Chair of Psychology of Luhans'k Taras Shevchenko National University (Luhans'k, Ukraine). E – mail: e.ramzani@mail.ru

Рецензент – Бутенко Л. Л., доцент кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Reviewer – Butenko L. L., Associate Professor of the Chair of Pedagogics of Luhans'k Taras Shevchenko National University

УДК 37.037

ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ДОСВІД ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

С. Ф. Рашидов

Досліджено теоретичні аспекти виховання у студентської молоді цінностей громадянського суспільства. Участь студентів в організації та діяльності інститутів громадянського суспільства в статті розглянуто як чинник громадянського суспільства і важливий компонент виховання у студентської молоді цінностей громадянського суспільства.

Ключові слова: *виховання, студентська молодь, цінності, громадянське суспільство, цінності громадянського суспільства, права людини, толерантність, громадянськість, патріотизм, діалог.*

Актуальність виховання у студентської молоді цінностей громадянського суспільства диктується суперечностями між оновленою інституційною системою громадянського суспільства і ослабленням виховної ролі освітніх установ під дестабілізуючим впливом сформованого контексту соціальної дезорієнтації та дезінтеграції, а